

Downloaded from UvA-DARE, the institutional repository of the University of Amsterdam (UvA)
<http://hdl.handle.net/11245/2.173806>

File ID uvapub:173806
Filename Westerstraat158_2016
Version final

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):

Type report
Title Bouwhistorische beschrijving Westerstraat 158, Enkhuizen
Author(s) G. Vermeer
Faculty FGw: Amsterdam School for Heritage and Memory Studies (ASHMS)
Year 2016

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:

<http://hdl.handle.net/11245/1.533242>

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content licence (like Creative Commons).

Bouwhistorische beschrijving

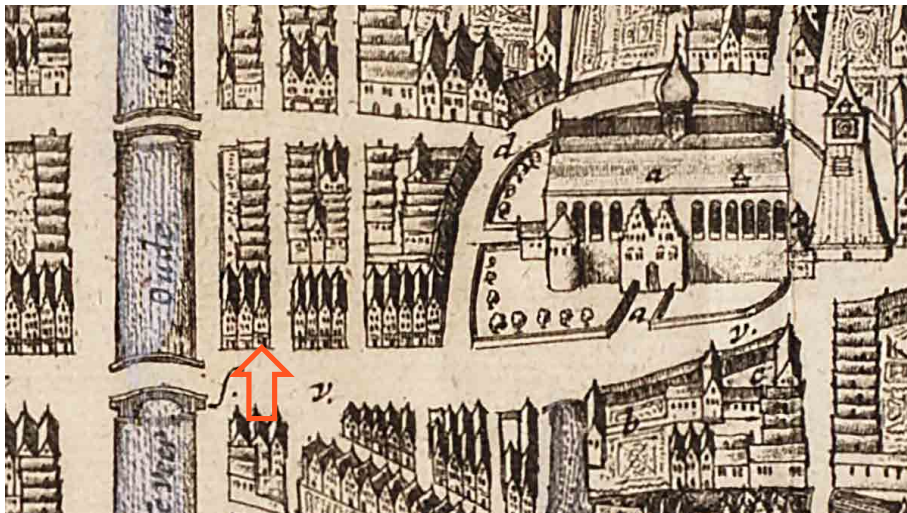
Westerstraat 158, Enkhuizen

door Gerrit Vermeer
Vereniging Oud Enkhuizen

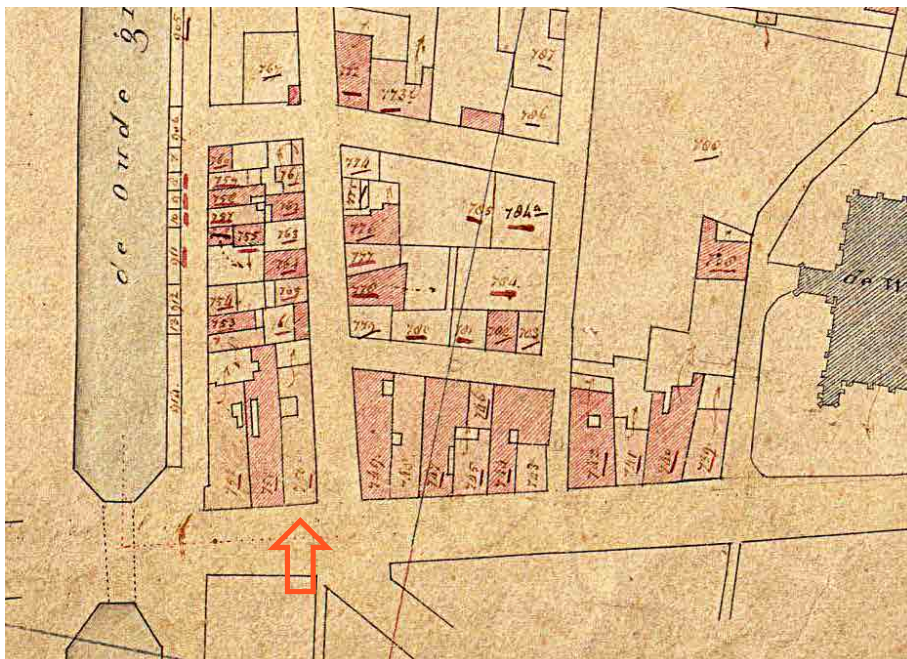
mei 2016

Afbeelding omslag: De voorgevel en zijgevel van Westerstraat 158. Foto auteur.

Afb. 1. Detail van de kaart van Janssonius uit 1657. De rode pijl geeft de positie aan van het huidige Westerstraat 158. Aan de zijstraat staat een rij kleine woningen die allemaal hun erf hebben aan de Oude Gracht.

Afb. 2. De minuutkaart van 1832. De rode pijl geeft de positie van het huidige Westerstraat 158 aan.

Identificatie

Westerstraat 158, 1601AN Enkhuizen

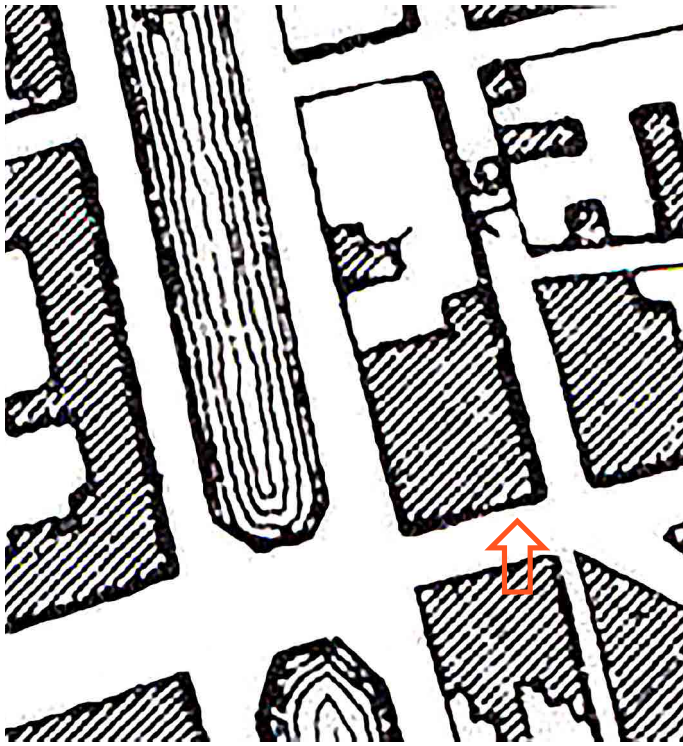
Rijksmonument 15216

Situering

Het bouwblok

Het pand Westerstraat 158 staat aan de Westerstraat, historisch gezien een onderdeel van de nagenoeg rechte weg die dwars door de Streek loopt. Deze weg vormde ooit de ontginningsbasis van deze tussen Hoorn en Enkhuizen gelegen polders in West-Friesland. Het gedeelte waarin nummer 158 staat lag nog net binnen de middeleeuwse ommuring. Na de stadsuitbreiding van 1590 verdween dit gedeelte van de ommuring en werd de Westerstraat in westelijk richting verlengd aan de overzijde van de vroegere stadsgracht tot aan de Koe-poort, doordat een groter deel van de vroegere weg binnen de stad kwam te liggen. Dit prestedelijke element vormt tot heden een van de belangrijkste verkeersassen in de oude binnenstad van Enkhuizen.

Nummer 158 staat op de hoek van een slechts drie panden breed bouwblok, dat vrij kwam na de ontmanteling van de vroegere stadsmuur na 1590. Vroeger heette dit gedeelte van de Westerstraat ook wel de Nieuwe markt of Nieuwmarkt. De zijstraat langs nummer 158, de tegenwoordige Paulus Potterstraat, heette vanouds de Molenstraat. Op de zeventiende-eeuwse stadsplattegronden staan aan deze straat kleine huizen weergegeven met hun erf of tuin aan de kant van de Oude Gracht, de vroegere stadsgracht (afb. 1).

Afb. 3. De stadsplattegrond van Egmond-Morriën uit 1885. De rode pijl geeft de positie van het huidige Westerstraat 158 aan.

Afb. 4. De plattegrond van Egmond-Meijer uit 1902.

Afb. 5. Het blok Westerstraat, Oude Grracht en Paulus Potterstraat (voormalige Molenstraat), gezien vanuit het zuidwesten. Het witte huis rechts is Westerstraat 162. Foto auteur.

Afb. 6. De voorgevel van het latere Westerstraat 158 in het begin van de twintigste eeuw. Archief Oud Enkhuizen.

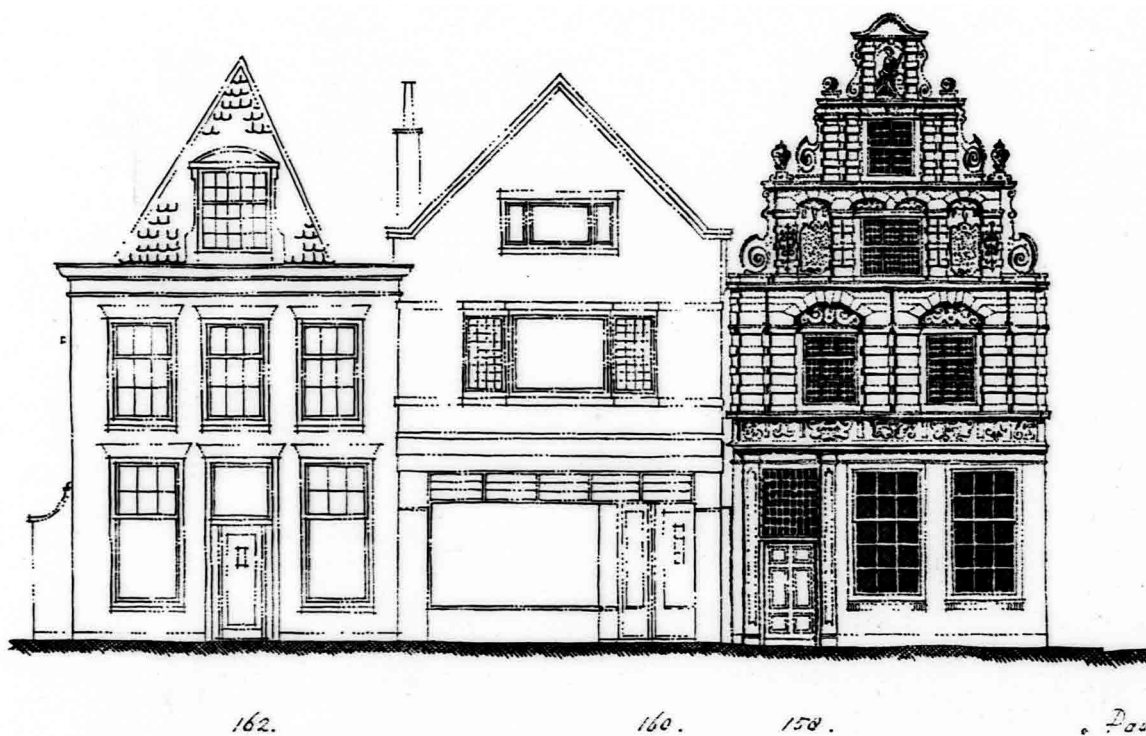

Afb. 7. De voor- en zijgevel van Westerstraat 158 op een oude ansicht uit het eerste kwart van de twintigste eeuw. Archief Oud Enkhuizen.

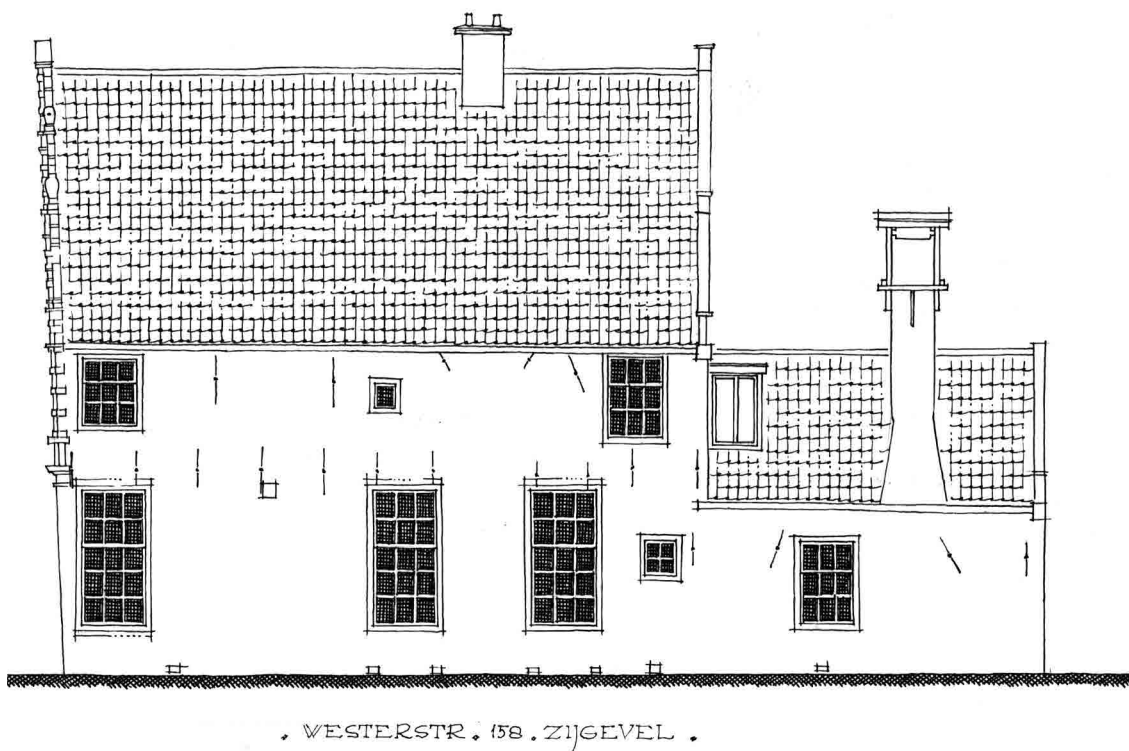
Vanaf de late zeventiende eeuw en vooral vanaf de achttiende eeuw vond een aanzienlijke teruggang plaats van het aantal bewoners, maar de Westerstraat bleef als een van de oude hoofdassen van de stad als een van de weinige straten vrijwel geheel bebouwd. Op de minuutkaart van 1832 staan aan de Westerstraat nog steeds drie diepe huizen (afb. 2). In het latere Westerstraat 158 woonde in die jaren de koperslager Johannes Knol, die achter zijn achtererf ook nog het perceel nummer 766 bezat, dat staat aangegeven als een 'kookplaats'. In het buurpand, het huidige nummer 160 woonde de koopman A. Oldenhof. Op de hoek met de Oude Gracht zat bakker Willem Heijman.

Achter de drie huizen, in de smalle strook tussen de Oude Gracht en de Molenstraat, kende het ondiepe bouwblok volgens de zeventiende-eeuwse kaarten aanvankelijk nog een bebouwing met een aaneengesloten rij kleine panden aan de Molenstraat, die hun erven aan de Oude Gracht hadden (afb. 1). Nadien moeten deze percelen op uiteenlopende wijze zijn gesplitst en soms ook weer zijn samengevoegd. Op de minuutkaart uit 1832 staan er huisjes min of meer willekeurig aan zowel de Oude Gracht als aan de Molenstraat en valt er geen vast stramien meer te herkennen. Toch valt de lijn die over de lengterichting van het blok loopt met een smal (vroeger bebouwd) deel aan de kant van de Molenweg en een dieper (voorheen onbebouwd) deel aan de Oude Gracht nog wel te herkennen, zij het dat deze lijn op een aantal punten wordt onderbroken. De meeste van de pandjes zijn in het bijbehorende register aangegeven als huis met erf. De arbeider H. Eikhoff staat vermeldt als de eigenaar van de nummers 755-759. De als arbeider vermelde Dirk Sandstra bezat de nummers 761 en 762. De huizen met erf nummer 553 en nummer 544 waren van de kuiper Dirk van der Heer. De scheepstimmerman K. Blankerts bezat het erf nummer 763. De arbeider L. Dogger was de eigenaar van het schuurtje op de hoek met de Oude Gracht en de huidige Krugerstraat.

Gedurende de negentiende eeuw verdween de bebouwing die op de minuutkaart is weergegeven, op de huizen aan de Westerstraat na, weer. Op de kaart van Egmond uit 1885 staan nog de drie diepe panden aan

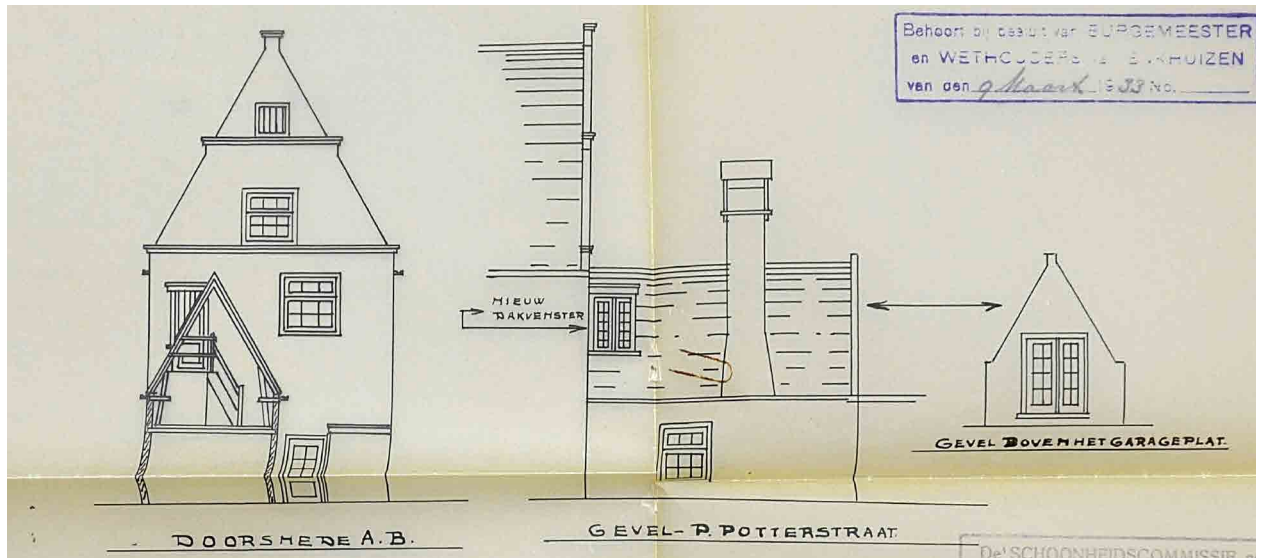
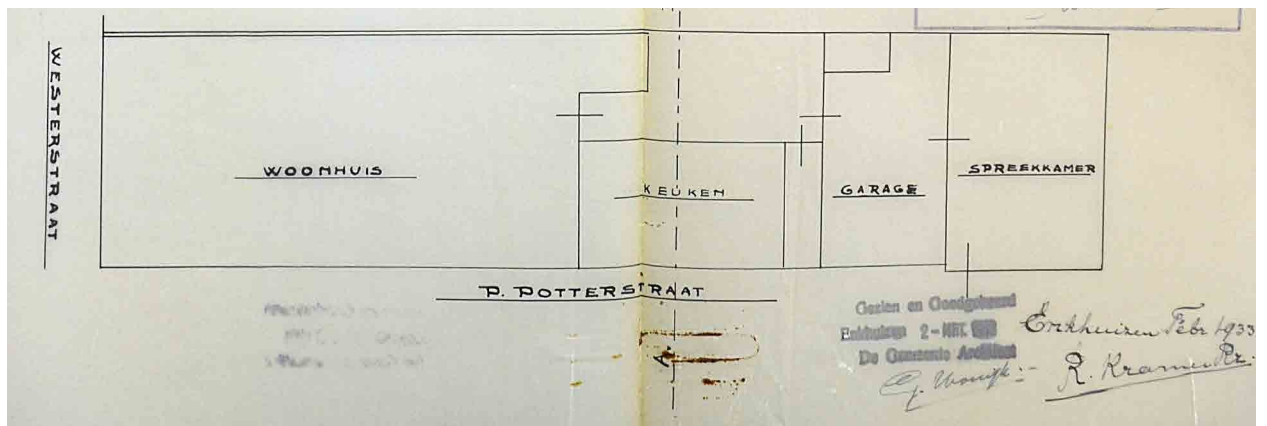

Afb. 8. De voorgevel van Westerstraat 158 en de buurpanden. Opmeting uit 1944.

• WESTERSTR. 158. ZIJGEVEL •

Afb. 9. De zijgevel van Westerstraat van het hoofdhuus en de keukenaanbouw aan de huidige Paulus Potterstraat. Opmeting uit 1944.

Afb. 10, 11. Plattegrond, opstanden en doorsnede voor de bouw van een garage (boven) en het bewoonbaar maken van de kap boven de keukenaanbouw (onder), door architect R. Kramer Rz. Westfries Archief, Hoorn.

de Westerstraat weergegeven en verder alleen nog een pand aan de Oude Gracht (afb. 3). De kaart van Egmond-Meijer uit 1902 toont vrijwel nog dezelfde situatie (afb. 4). In de loop van de twintigste eeuw raakten de meeste van deze kleine erven binnen dit blok opnieuw bebouwd (afb. 5).

Het perceel Westerstraat 158

Op de minuutkaart uit 1832 staat het voorhuis weergegeven met de zeventiende-eeuwse keukenvleugel langs de Molenstraat, de huidige Paulus Potterstraat (afb. 2). Deze keuken verbond het voorhuis met een veel kleiner achterhuis en liep langs een kleine binnenplaatsje. Achterop het perceel bevond zich een bescheiden erf. In 1902 is de keukenvleugel aan de achterzijde nog steeds aanwezig, maar het achterhuis verdwenen. Helemaal achter op het erf staat de nog bestaande praktijkruimte (afb. 4). Dit diende als de praktijkruimte van de huisarts Cornelis Willem Corts, die sinds 1900 op Westerstraat 160 woonde.

Geschiedenis

In't Heertijzer

Een jaarsteen vermeldt als bouwjaar van nummer 158 1617 (afb. 13). In het verpondingsregister van 1630 staat de ijzerkramer Pieter Zweerszoon van Tol(l) als eigenaar van In't Heertijzer vermeld.¹ Na het overlijden van Pieter in 1632 maakte notaris Cornelis Jacobs Granaet in 1633 een winkelinventaris op, die hij overdroeg aan de weduwe, Heijndrickjen Cornelisdochter. Tot op de laatste nagel staat daarin de aanwezige voorraad

¹ Bewonersgeschiedenis in: Suus Messchaert-Heering, *Van Koopmansstraat tot Nieuwmarktpijp: geschiedenis van de 'Doorne Croone', 't Soute Eylandt' en andere huizen in de Oude Westerstraat te Enkhuizen*, Enkhuizen 2001, 182-183.

Afb. 12, 13. Westerstraat 158 vanuit het zuidoosten (boven) en vanuit het zuiden (onder). Foto's auteur.

Afb. 14, 15. Details van de onderste trede van de trapgevel. Foto's auteur.

genoteerd, waaronder ook veel gereedschappen. Hamers, dissels en bijlen waren in Assendelftse, Hoornse en Alkmaarse uitvoering aanwezig. Verder vermeldde de lange opsomming boorhouten, schaven, hengsels, balansen, evenaars, grendels en ander hang- en sluitwerk, kandelaars, kortom alles wat maar rond huis en haard aan ijzer toepassing vond. De weduwe bewoonde het huis tot aan haar dood in 1662, waarna het huis 'genaemt het Haertijser' werd verkocht aan de vendumeester Claes Duym.²

Schoorsteen

In 1753 stond het stadsbestuur het de toenmalige eigenaar Frans Baljuw toe aan de oostzijde van zijn huis, dus aan de kant van de huidige Paulus Potterstraat, een zestien duims schoorsteen met schuine hoeken te bouwen. De schoorsteen staat er in gewijzigde vorm nog steeds op de keukenaanbouw. Anders dan de rest van het muurwerk langs de straat, die uit orangerode baksteen bestaat, vertoont dat van de schoorsteen gele baksteen.

In het begin van de negentiende eeuw was het huis van Jan Knol, die het huis in 1785 had verworven. Op 5 februari 1822 droeg hij het huis op de hoek van de Molenstraat met pakhuis of washok (hiermee was ongetwijfeld het bescheiden achterhuis bedoeld) en met een bleekveld erachter, over aan zijn zoon, de koper-slager Johannes Knol. In deze toestand staat het huis met erf en achterhuis weergegeven op de minuutkaart van 1832.

Bedreigd

Aan het einde van de negentiende eeuw merkten de architecten G. van Arkel en A.W. Weissman het huidige nummer 158 aan als de mooiste renaissancegevel van Noord-Holland.³ In 1908 kwam dit huis in bezit van de scheepsbouwer, hotelier en raadslid Cornelis Stapel.⁴ Die nam zich in 1912 voor het poortje uit 1615 dat op zijn scheepswerf op de Paktuinen stond, en de voorgevel van zijn woonhuis aan de Westerstraat, als bijzondere oudheidkundige objecten te verkopen. In een open brief aan Stapel, die in meerdere kranten verscheen, tekende Bond Heemschut tegen dit voornemen protest aan:

'Het dagelijks bestuur brengt onder uw aandacht, dat Enkhuizen zijn aantrekkelijkheid voor vreemdelingen uitsluitend dankt aan de bouwwerken uit het verledene, die bewaard bleven. Terwijl men elders, om het vreemdelingenverkeer te verlevendigen, dat eene stad belangrijk voordeel kan aanbrengen, al het mogelijke doet om de oude schoonheid in stand te houden, zou, mocht uw voorbeeld navolging vinden, Enkhuizen

² Westfries Archief, Hoorn (WA), Oud Notarieel Archief Enkhuizen 944 A 106.

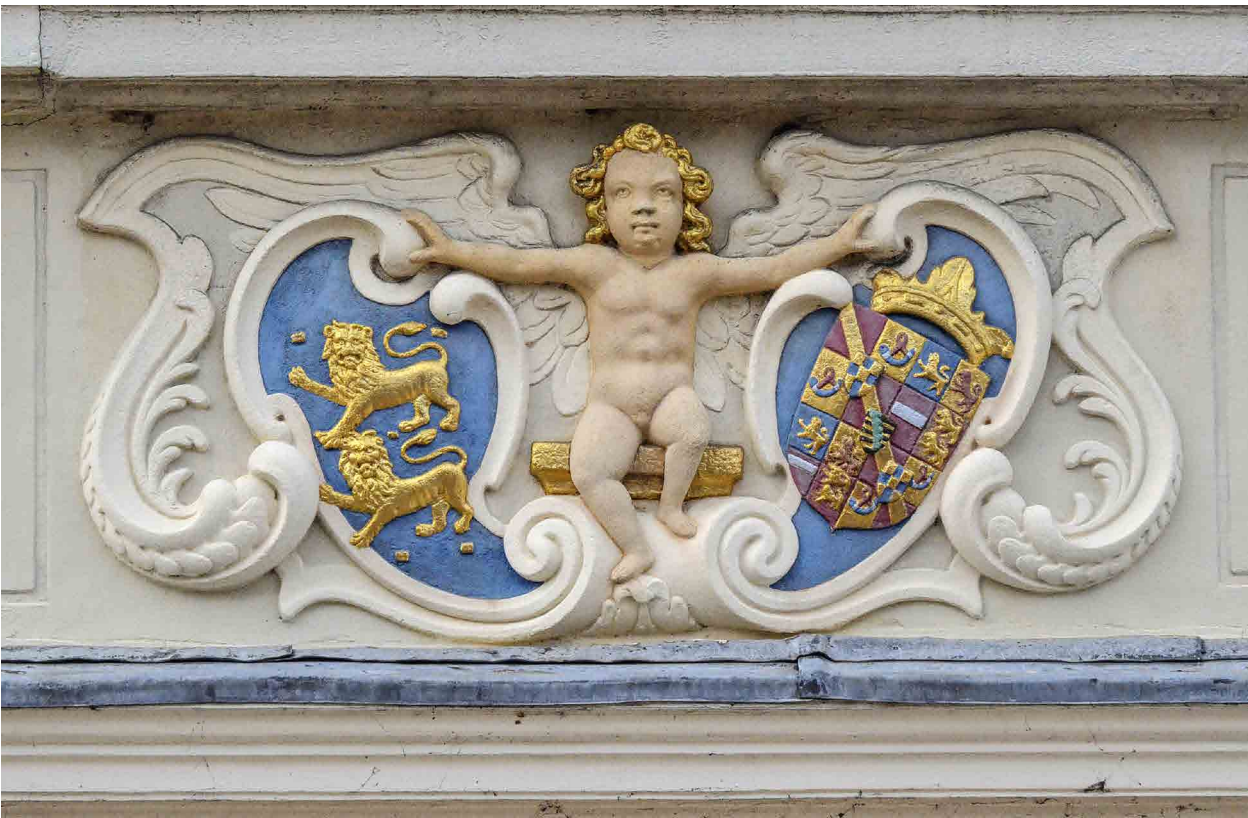
³ Arkel, G. van & Weissman, A.W., *Noord-Hollandsche oudheden, Eerste stuk, West-Friesland*, Amsterdam 1891, p. 119 (met en tekening van Weismann).

⁴ Bewijs van Eigendom voor den Heer Cornelis Stapel, scheepsbouwmeester te Enkhuizen, opgesteld door het Kantoor van P. Frijlinck, notaris te Enkhuizen. Akte bij het huis, ged. 30 mei 1908. Dossier bij het huis.

Afb. 16, 17. Details van het fries. Foto's auteur.

Afb. 18. Detail van het fries: de wapens in het midden. Foto auteur.

Afb. 19, 20. De gevelreliëfs links en rechts op de geleding van de zolder. Links de Tuin van Holland, rechts Jezus in gesprek met de Samaritaanse vrouw bij de put van Jacob. Foto's auteur.

weldra beroofd zijn van alles wat het voor vreemdelingen aantrekkelijk doet zijn.

Het dagelijksch bestuur is er van overtuigd, dat u hieraan niet gedacht hebt, en dat het voldoende zal zijn, u, als lid van den Gemeenteraad op dit algemeen belang te wijzen, om u te doen inzien, dat uw handelwijze daarmede strijdt.⁵

In 1914 verkocht Stapel het poortje, ondanks protesten van de burgemeester van Enkhuizen Hoytema van Konijnenburg en de directeur van het Rijksmuseum Jonkheer van Riemsdijk, aan mr. J. de Vries van Doesburg.⁶ Hiermee voorkwam de koper dat het poortje naar Engeland ging. Vanwege het belang er van, dat ondertussen goed was ingewreven, liet Stapel op zijn werf een betonnen kopie verrijzen. Via De Vries van Doesburg kwam het poortje terecht bij het Rijksmuseum. Tijdens een bombardement op 15 maart 1945 ging de betonnen kopie verloren. Het Rijksmuseum schonk het origineel in 1955 aan het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen, waar het sindsdien de binnenplaats van het Peperhuis siert. Voor de voorgevel van Westerstraat 158 vond Stapel geen koper. Het huis met de intacte voorgevel verkocht hij eind 1919 aan zijn buurman en tevens zijn liberale partijgenoot en vriend, de huisarts dr. Corts, die op nummer 160 woonde.

Artsen

De nieuwe eigenaar van nummer 158 was vanaf 14 november 1919 de huisarts dr. Cornelis Willem Corts, die er ook ging wonen.⁷ Corts, die daarvoor onder andere in Waddinxveen en Wormerveer had gewerkt, was sinds 3 juli 1901 als arts in Enkhuizen gevestigd als opvolger van dr. Benjamin Schaapschoe Scholtens. In 1900 had hij het huis van Scholtens gekocht, het huidige Westerstraat 160.⁸ Dit had toen nog een laat

⁵ *Algemeen Handelsblad (AH)*, 12 september 1912. Zie ook: R.v.E., 'Kunst en Letteren. Oude steden.' *De Tijd: godsdienstig-staatskundig dagblad*, 17-09-1912.

⁶ WvR (ism Peter Bakker), 'Een poortje... en wat er achter zit', *Oud Enkhuizen*, Digitaal archief, <http://www.oudenkhuisen.nl/item/1075>; Klaas Koeman, 'Stapel was bewogen maar eigenwijs bestuurder', 6 mei 2009, *Oud Enkhuizen*, Digitaal archief, <http://www.oudenkhuisen.nl/item/14073>.

⁷ Bewijs van Eigendom voor den heer Cornelis Willem Corts te Enkhuizen, opgesteld door het Kantoor van G.H. Beker, notaris te Enkhuizen, ged. 14 november 1919.

⁸ Bewijs van eigendom, opgesteld door notaris Mathijs Boll te Enkhuizen, ged. 24 juli 1900.

Afb. 21, 22. De aedicula op de top met rechts de stedenmaagd van Enkhuizen in detail. Foto's auteur.

Afb. 23. Anker van rijk smeedwerk.
Foto auteur.

Afb. 24. De achtergevel gezien vanaf het dak van de garage. Foto auteur.

negentiende-eeuwse gevel in eclectische stijl. Deze gevel werd in 1933 vervangen door de huidige van aannemer Kouwenhoven bij een verbouwing van het pand tot de 'vleeschhouwerij' van slager H. Kroeb.⁹ Het erf van nummer 160 had omstreeks 1900 een t-vorm en grensde tevens aan zowel de Oude Gracht als de Molenstraat. Tot de verhuizing van zijn voorganger hield Corts zijn spreekuur in het ziekenhuis en woonde hij tijdelijk in bij dominee Colenbrander in de Nieuwe Westerstraat.¹⁰ In advertenties kondigde hij aan dat hij vanaf 13 augustus 1901 spreekuur zou houden in het vroegere huis van dr. Scholtens.¹¹ Kort daarop liet hij de praktijkruimte verrijzen in de stijl van de neorenaissance aan de Molenstraat, het huidige Paulus Potterstraat 1 (afb. 47). Zijn voorganger beschikte nog niet over een dergelijke spreekkamer. Deze staat voor het eerst weergegeven op de plattegrond van Enkhuizen uit 1902. In 1924 werkte Corts veertig jaar als huisarts.¹² Daarnaast was hij jarenlang een zeer actief lid van de gemeenteraad in Enkhuizen als een van de prominente liberalen. In 1905 behoorde hij tot de oprichters van de stichting Verbetering Volkshuisvesting te Enkhuizen.¹³ Ter bevordering van de hygiëne behoorde hij eveneens tot de initiatiefnemers van het in 1914 geopende badhuis in vakwerkstijl aan de Driebanen. Na zijn verhuizing in 1919 naar Westerstraat 158 kon hij dezelfde praktijkruimte blijven benutten, die pal achter zijn nieuwe woning stond. Na zijn pensioen in 1929 verhuisde hij naar Wassenaar en verkocht hij zijn praktijk, samen met het 'heerenhuis met erf en spreekkamer met nog een perceel tuingrond' aan de arts Wijbe Hesselink.¹⁴ Hij overleed in 1943 op 84-jarige leeftijd in een ziekenhuis in Den Haag.¹⁵ Zijn vrouw Anne Charlotte Christine Corts-Van Roojen, die in Enkhuizen actief was geweest in sociaal werk en liefdadigheid, overleed in 1952 in Hilversum.¹⁶

Tussen de praktijkruimte en de keukenuitbouw stond een houten gebouwtje en een bergplaats voor brandstoffen met een muur aan de straat. Hesselink liet deze bouwsels in 1932 door aannemer R. Kramer Rz vervangen door de huidige garage met plat dak (afb. 27, 47).¹⁷ Het jaar daarop kreeg het kapje van de keukenuitbouw een dakbeschot (afb. 46).¹⁸ In de achtergevel van het hoofdpand en de kap van de keukenaanbouw kwam een deuropening. Via een trap en een dakkapelletje is het kapje van de keukenaanbouw daardoor te bereiken vanuit de verdieping (afb. 10, 11, 42). In de geveltop van de keukenaanbouw voorzag Kramer van openslaande deuren naar het platte dak van de garage, waardoor dit als terras kon dienen. Op de zolder bevindt zich aan de voorzijde en de achterzijde een kamer, waarvan de betimmering vrijwel overeenkomt met die boven de keukenuitbouw. Het is aannemelijk dat deze toen tot stand kwamen. Hesselink liet ook alle nog bestaande zeventiende-eeuwse interieurafwerkingen op de begane grond aanbrengen (afb. 32, 34). Zijn inrichting beneden was geheel in de stijl van de zeventiende eeuw.

Als eigenaar werd Hesselink per akte van 2 mei 1949 opgevolgd door de arts Frans Hendrik Habekotté.¹⁹ Die droeg de praktijk met het huis en de spreekkamer op 15 februari 1951 over aan de arts R.K.H. van der Felts van der Sloot uit 's-Gravenhage.²⁰ De laatste huisarts die hier tot 1995 zijn praktijk uitoefende, Henk Korfker, vestigde zich in 1983.²¹ Hij liet het interieur van de praktijkruimte moderniseren met een scheiding tussen wachtruimte en praktijkruimte door wanden in een hoek van 45 graden aan te brengen, een mode die toen opgeld deden in de architectuur.²²

9 WA, 1325_BD, Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 3354, Westerstraat 160, 14 juli 1933, veranderen woning en bouw slagerij.

10 *Enkhuizer Courant (EC)*, 30 -6-1901, 12-7-1901, p. 3.

11 *EC*, 14 en 16 augustus 1901, p. 3.

12 *Medembliker Courant*, 28 juni 1924, p.3.

13 *Nederlandsche Staatscourant*, 7-11-1908.

14 Bewijs van Eigendom voor den heer Wijbe Hesselink, arts te Enkhuizen, verleden voor D. Veenenbos, notaris te Enkhuizen, ged. 22 februari 1929.

15 *AH*, 27-12-1943.

16 *AH*, 15-2-1952.

17 WA, 1325_BD, Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 5319 Enkhuizen, Westerstraat 158; Bouw garage aan de Paulus Potterstraat, 27-10-1932.

18 WA, 1325_BD, Gemeente Enkhuizen, bouwvergunningen 1905-1979, 5320 Enkhuizen, Westerstraat 158; Veranderen keuken, 9-3-1933.

19 Bewijs van Eigendom Afschrift eener acte van transport, voor den heer Frans Hendrik Habekotté, arts te Enkhuizen, verleden voor D. Veenenbos, notaris te Enkhuizen, 2 mei 1949.

20 Bewijs van Eigendom voor den heer R.K.H. van der Felts van der Sloot, arts wonende te 's-Gravenhage, verleden voor D. Veenenbos, notaris te Enkhuizen, ged. 15 februari 1951.

21 Bewijs van Eigendom voor drs Henk Korfker, arts wonende te 's-Gravenhage, Kantoor van A.P. Veenenbos, notaris te Enkhuizen, ged. 2 mei 1983.

22 WA, 1853_BD Gemeentebestuur Enkhuizen, bouwvergunningen 1980-1995, 489 Enkhuizen; Paulus Potterstraat 1; Veranderen van de praktijkruimte, 29-3-1983.

Afb. 25. De geveltop aan de achterzijde. Foto auteur.

Afb. 26. De ineengevlochten ontlastingsbogen aan de achterzijde. Foto auteur.

Afb. 27. Rechts de voormalige praktijkruimte aan de Paulus Potterstraat, dan de garage uit 1933, de keukenuitbouw en de zijgevel van Westerstraat 158. Foto auteur.

De laatste jaren huist op de begane grond van het pand de Vereniging Oud Enkhuizen. Dit was mogelijk doordat de kleinzoon van Cornelis Willem Corts het pand had aangekocht voor de Corts Stichtingen. De vereniging moet de panden binnen niet al te lange tijd weer verlaten.

BESCHRIJVING HOOFDPAND

Westerstraat 158 betreft een diep huis met de voorgevel aan de Westerstraat en de zijgevel aan de huidige Paulus Potterstraat. De voorgevel staat zeer sterk op vlucht (hangt ver naar voren). Het pand heeft geen gemene muur met nummer 160, maar is daarvan gescheiden door een osendrup. Het bestaat uit een hoge begane grond en een veel lagere verdieping en onder de kap een zolder en een vliering (afb. 9, 12).

De begane grond van de smalle en verhoudingsgewijs lange keukenaanbouw aan de achterzijde is aanzienlijk lager dan die van het hoofdhuis. Hierop staat een steil zadeldak. De doorgang van de verdieping van het hoofdpand naar de kap van de aanbouw is pas in 1933 aangebracht en vermoedelijk ook die op de begane grond (afb. 9).

Voorgevel

Onderpui

De huidige onderpui lijkt uit de negentiende eeuw te stammen. De onderpui heeft een lage voet van Naamse steen en vertoont muurwerk in een tamelijk grauwe steen in staand verband. Links zit een eenvoudig negentiende-eeuws poortje met een brede deur en bovenlicht, rechts bevinden zich twee hoge vensters (afb. 12).

Pilasterorden

De gevel daarboven bestaat uit zowel zandsteen als uit een oranje, rode baksteen in verschillende metselverbanden, zoals halfsteens in de pilasters beneden en kruisverband in de bakstenen banden tussen de banden van natuursteen (afb. 13). Deze gevel dateert, op de vensters na, uit het bouwjaar 1617.

Van onder naar boven vertoont de gevel een aantal horizontale geledingen, elk van boven afgezet met een horizontale, zandstenen lijst. Tussen de onderpui en de geleding van de verdieping, bevindt zich een zandstenen fries. De geleding van de eerste verdieping telt twee vensters tussen een ordonnantie van gekoppelde pilasters met ontlastingsbogen. Aan weerszijden van de pilasters zet de gevel zich nog een klein stukje voort. De onderste geleding van de top vertoont enkele pilasters. De vensteras in het midden wordt geflankeerd door twee smallere assen met blindnissen. Boven het middenvenster zitten twee gedrukte ontlastingsbogen, boven de blinde zijassen telkens een. De twee gedrukte bogen boven het venster steunden oorspronkelijk op de middenstijl van het vroegere kruiskozijn. Hierdoor zette de tweedeling van de verdieping zich in deze geleding toch enigszins voort. Ter hoogte van de vliering bestaat de geleding uit een vensteras met gekoppelde pilasters. Daarop staat een smalle aedicula met een pilaster aan weerszijden en een gebogen fronton ter bekroning.

Proporties en ornamenten

De geveltop bestaat uit horizontale geledingen die naar boven toe steeds verder in hoogte en breedte afne-

Afb. 28. De zijgevel aan de Paulus Potterstraat.
Foto auteur.

Afb. 29. De trekbalken en gebinten gezien vanaf de achterzijde, gezien naar voren. Bovenin de trekbalk met de enige nog resterende console, daarna het eerste gebint, dat aan de oostzijde nog zijn korbelt heeft. Foto auteur.

men ten opzichte van die van de eerste verdieping. Uitgaande van de pilasterorde met de bogen op de eerste verdieping, heeft de onderste geleding van de geveltop exact dezelfde verhouding in hoogte en breedte. De geleding ter hoogte van de vliering is verhoudingsgewijs wat minder hoog en de aedacula in de top heeft juist veel hogere proporties. Door het zijwaarts inspringen van de horizontale geledingen heeft de top de vorm van een trapgevel met aan weerszijden van de grote treden schouderstukken in de vorm van voluten. De pilasters van de opeenvolgende geledingen nemen steeds evenredig met de geleding in grootte af.

De geblokte pilasters op de geledingen bestaan uit vier natuurstenen blokjes, afgewisseld met stroken van baksteen. Op de verdieping bestaan de stroken baksteen uit zes, op de geleding van de zolder uit vijf en op die van de vliering en op de aedacula uit vier metsellagen. De pilasters steken halfsteens naar voren en verlenen de gevel een krachtig reliëf. De natuurstenen blokken van de pilasters vormen een onderdeel van omgehoekte horizontale banden. Oorspronkelijk zal de middenstijl van het vroegere kruiskozijn een doorlopende horizontaal hebben gevormd met de zandstenen band halverwege de vensters. De natuurstenen lijst die aan de bovenzijde om de pilasters loopt, doet zich voor als een vereenvoudigd Toscaans of Dorisch kapiteel.

Naarmate de geledingen naar boven toe in dimensies afnemen, krijgen de ontlastingsbogen steeds minder ruimte. De gebroken bogen boven de vensters op de verdieping hebben hun geboorte op een extra hoge doorlopende band van natuursteen. Dergelijke bogen lijken voor het eerst te zijn toegepast in gevel aan de stadszijde van de Porta Pia door Michelangelo uit omstreeks 1564. Dit voorbeeld vond binnen het Hollandse maniërisme aan het einde van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw veelvuldig navolging, in Amsterdam zelfs in betrekkelijk eenvoudige gevels, waaruit opgemaakt kan worden dat ze zelfs een zekere populariteit genoten. Een gebroken boog bestaat uit drie rechte segmenten, twee schuine en een horizontale in het midden. In de schuine segmenten zit in nummer 158 halverwege een sierblokje, dat een geheel vormt met de horizontale band die op deze hoogte over de gevel loopt. De brede sluitsteen draagt een wigvormige diamantkop ter versiering.

In de geleding daarboven zitten veel lagere, gedrukte boogjes, twee boven het middenvenster en telkens een boven de smallere blindnis. De boogjes overspannen steeds dezelfde breedte en hebben gelijke sluitstenen met daarin een naar voren stekende vlak in de vorm van een wig.

In de geleding van de vliering zit boven het venster een strekboog, met een natuurstenen blokje aan het uiteinde en in het midden een sluitsteen versierd met een diamantkop.

De boogvelden van de gebroken bogen op de verdieping bevatten een zwierig, maar symmetrisch motief met voluten. In de boogvelden van de geleding erboven zitten zandstenen ornamenten met hetzelfde motief, maar kleiner en iets eenvoudiger.

Aan weerszijden van de geleding van de vliering staat terzijde van het schouderstuk nog een afgeronde

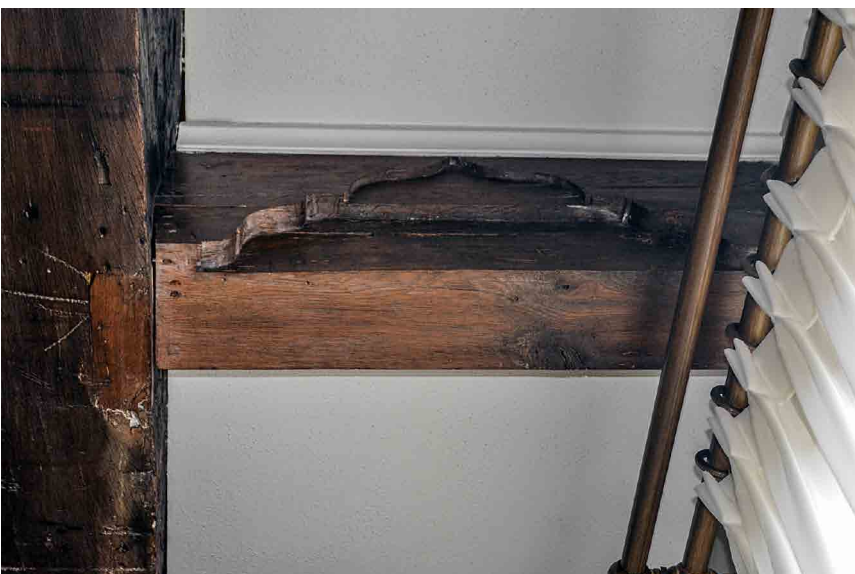
Afb. 30. Het eerste gebint, gerekend vanaf de achtergevel, heeft rechts (oostzijde) nog een muurstijl, korbbeel, gesneden sleutelstuk en dekbalk met kinderbinten. Aan de onderzijde is de baard zichtbaar van een muuranker. Foto auteur.

Afb. 31. De behakte console van zandsteen onder de eerste trek balk gerekend vanuit de achtergevel. Foto auteur.

Afb. 32. In de tijd van de arts Hesselink na 1929 kwam op de plaats, waar voorheen een venster zat, een gereconstrueerde haard. Op deze plaats zat vermoedelijk, afgaande op de raveling op de verdieping en op de zolder, al eens eerder een schoorsteen. Foto auteur.

Afb. 33. De gesneden helft van een ravelbalk. In Enkhuizen was het gebruikelijk aan weerszijden van de kreupele balk een accoladeboog uit te snijden. Foto auteur.

Afb. 34. Het op de zeventiende eeuw geïnspireerde interieur van de arts Hesselink, gefotografeerd in 1949. Archief Oud Enkhuizen

siervas met voluten en een lamberkijn (afb. 14, 15). Aan weerszijden van de aedicula staat een veel kleinere, afgeronde vorm (afb. 13).

De eerste eigenaar en bewoner had een ijzerwinkel en zijn broer was smid en leverde vermoedelijk een groot deel van de winkelvoorraad. Aan weerszijden van de onderste trede van de geveltop zit dan ook een sieranker met opmerkelijk rijk uitgevoerd smeedwerk (afb. 14, 23). Ook de ankers in de aedicula zijn bijzonder, maar kleiner en eenvoudiger.

De schuifkozijnen stammen uit de negentiende eeuw en zijn in de plaats gekomen van de oorspronkelijke kruiskozijnen. De huidige kozijnen hebben aan weerszijden nog de duimen, waaraan tot aan het begin van de twintigste eeuw nog luiken met jaloezieën hingen (afb. 6, 7).

Iconografie

De gevel vertoont naast een opvallende pilasterorde een rijke versiering met beeldhouwde reliëfs. Het fries bevat aan de uiteinden links een met kostbare kledingstukken uitgedost mannenhoofd en rechts een dito vrouwenhoofd (afb. 16, 17). In de eerste helft van de zeventiende eeuw was het gebruikelijk op deze manier een echtpaar af te beelden op een familiehuis. Verder naar binnen zit aan weerszijden een hoorn des overvloeds en vervolgens een met rolwerk versierd cartouche met 'anno' en '1617'. Helemaal in het midden staat, omgeven door een cartouche, een putto met onder zijn twee gestrekte armen de wapenschilden van West-Friesland en prins Maurits (afb. 18). De huidige kleuren zijn net als op het gevelreliëf bovenin de top, gebaseerd op een kleurenonderzoek dat destijds werd uitgevoerd door Peter Bakker, een medewerker van het Zuiderzeemuseum.

Op de smalle zijassen van de verdieping zitten figuratieve gevelreliëfs met elk een sierrand. Links staat te midden van de Hollandse Tuin een leeuw met daarbij de tekst 'Hollandia' (afb. 19). De sierrand bevat militaire attributen zoals kurassen, tamboers, trompetten en pijlen. Het gevelreliëf rechts heeft een bijna gelijke omvang en een vergelijkbare sierlijst (afb. 20). Een tekst vermeldt wat het voorstelt: 'Dar was Jacobs waterput'. Na de vlucht voor Esau kwam Jacob bij de waterput van Laban aan, waar hij zijn vee drenkte. Hier verscheen aan Jacob zijn latere vrouw, Rachel. Uit het huwelijk kwam uiteindelijk het volk Israëls voort. Dezelfde bron of put komt voor in Johannes 4. Het is de plaats waar Jezus de Samaritaanse vrouw om water vraagt en een

Afb. 35. Net als op de begane grond bestaat de balkenlaag boven de verdieping uit afwisselend een dekbalk van een gebint en een trek balk. Van het gebint links resteert nog wel het gesneden sleutelstuk, maar het korbeel is verwijderd. Foto auteur.

Afb. 36. Een van de weinige gebinten waarvan het korbeel bewaard bleef (het tweede gebint van voren gerekend). Foto auteur.

Afb. 37. De jukken op de zolder, gezien in de richting van de achtergevel. Ingekast in de dekbalken loopt het worm, dat de sparren ondersteund. Foto auteur.

Afb. 38. De jukken op de zolder, gezien in de richting van de voorgevel.
Foto auteur.

gesprek met haar voert, terwijl de discipelen naar de stad gaan om voedsel te kopen. Aangezien vee op de voorstelling ontbreekt en er wel een stad is weergegeven, moet het hier om het gesprek met de Samaritaanse vrouw gaan. De mannen achter Jezus zijn dan de discipelen, die terugkomen uit de stad, die is weergegeven op de achtergrond. De sierranden aan weerszijden van de voorstelling bevatten attributen die bij een haard horen, zoals een blaasbalg, ketel, hakmes, schaal, spit en flambouw. Vermoedelijk verwezen deze naar de naam van het huis: *Int heertijzer*. Beide reliëfstenen bevatten na onderzoek geen kleurresten meer. Lange tijd waren ze blank, maar in overleg met een deskundige, zijn toch kleuren aangebracht.

In de aedicula staat de stedemaagd voorgesteld met het wapen van Enkhuizen met de drie haringen op een azuur fond (21, 22).

Achtergevel

De achtergevel van overwegend gele baksteen in kruisverband, heeft een puntgevel met aan weerszijden een schouder en een tussentrap en bovenin een tuit (afb. 24, 25). Anders dan de voorgevel staat de gevel achter niet op vlucht. Op de schouder en de tussentrap ligt een zandstenen dekplaat met profiel. De dekplaten vormen een geheel met een horizontale lijst van twee lagen uitgemetselde baksteen, waarvan de bovenste laag net iets verder uitsteekt. Onder de tussentrap zitten aan weerszijden drie grote vlechtingen (driehoekige velden, gemetseld dwars op de toplijn), erboven vier kleinere. Langs de onderzijde van het kozijn op de verdieping loopt een horizontale lijst van baksteen zoals in de geveltop.

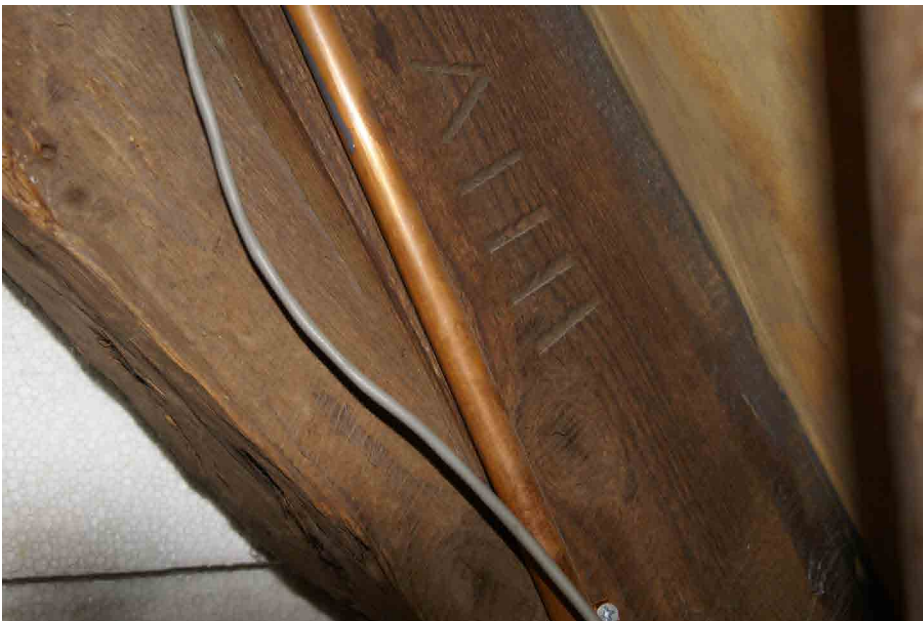
Klezoren

Van de achtergevel onttrekt een latere, lage aanbouw en de keukenuitbouw onttrekken het onderste gedeelte van de achtergevel aan het zicht. Rechts boven de aanbouw steekt nog een bovenlicht uit van een vroegere deur. Meteen rechts naast dit bovenlicht bevat het metselwerk nog op het uiteinde van het metselwerk in kruisverband klezoren, zoals tot aan het einde van de zeventiende eeuw gebruikelijk was. Op de verdieping zitten nog slechts enkele klezoren. Door latere wijzigingen en reparaties zijn deze hier kennelijk grotendeels verdwenen. Verder zitten er klezoren langs de rechtstand van de rechter tussentrap.

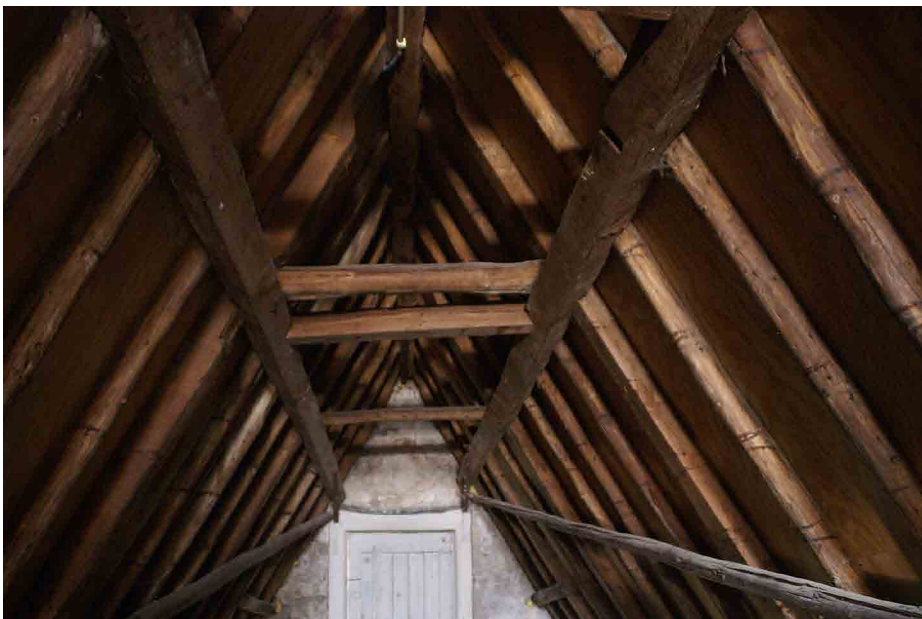
Uit het ontbreken van klezoren aan weerszijden van het venster op de verdieping, op de zolder en op de vliering, valt op te maken dat deze vensters niet meer hun oorspronkelijke omvang hebben en mogelijk ook niet hun vroegere plaats. De posities van sommige vroegere vensters vallen aan de hand van sporen wel af te leiden. Boven het ovale venster en het ruime rechthoekige schuifkozijn op de eerste verdieping bevinden zich ineengevlochten ontlastingsbogen van een vroegere vensterpartij (afb. 26). Het ovale venster moet later, wellicht in de achttiende eeuw, zijn aangebracht. Boven het zoldervenster zit een gedrukte boog van donkerrode, overeind staande bakstenen. Het huidige kozijn lijkt iets breder te zijn dan het vroegere. Boven het kleine

Afb. 39. De jukken op de zolder, gezien in de richting van de achtergevel. Op de voorgrond het juk met telmerk VII. Foto auteur.

Afb. 40. Het juk met het gegutste telmerk VIII. Foto auteur.

Afb. 41. De vliering boven de jukken. Op de sparren zijn de sporen te zien van de geteerde touwtjes, waarmee de panlatten vast zaten. Foto auteur.

kozijn van de vliering bevindt zich nog een klein boogsegment, dat onderdeel gevormd kan hebben van een gemetselde cirkel, zoals die vaak in geveltoppen in Enkhuizen uit deze periode voorkomen, meestal in combinatie met een rondboogbenstertje en andere cirkels.

Zijgevel Molenstraat

In de zijgevel langs de Molenstraat is nog overal het oorspronkelijke metselwerk in kruisverband te zien, bestaande uit orangerode bakstenen van 18/19 x 8,5/9 x 3,7/3,9 cm en een tienlagenmaat van 48 cm, met op diverse plekken sporen van reparaties en wijzigingen. De zijgevel bevat beneden een klein venster net achter de achtergevel en drie grote vensters, een kort achter de voorgevel en twee aan de achterzijde van het huis. Boven zit een groter venster vlak achter de voorgevel en achter de achtergevel en ongeveer halverwege een klein venster. Deze situatie is ook al weergegeven op een opmetingstekening uit 1944 (afb. 9). Op oudere foto's is te zien dat er aan de achterzijde van het huis van rechts naar links een klein venster, een middelhoog venster en twee hoge vensters zaten (afb. 7). Het middelhoge venster maakte plaats voor een hoog venster. Het hoge venster ernaast werd dichtgezet en binnen kwam op die plek een haard in zeventiende-eeuwse stijl (afb. 32). Dit moet gebeurd zijn onder de arts Hesselink, nadat hij in 1929 het huis en de praktijk overnam van Corts. Van zijn interieur in zeventiende-eeuwse stijl bestaat nog een foto uit 1949 (afb. 34).

Houtskelet

Van de vroegere gebinten bleef nog net genoeg bewaard om van de vroegere houtconstructie een indruk te krijgen. Van de meeste gebinten gingen de korbelen en sleutelstukken bij latere ingrepen verloren. Zo resteren er op de begane grond voornamelijk de balklaag.

Strijkbalken, trekbalken en gebinten op de begane grond

Met elk van die balken in de huidige balkenlaag correspondeert een eenvoudig anker in de zijgevel, in totaal elf (afb. 11, 28). Tegen de voorgevel en de achtergevel zit een met ankers bevestigde strijkbalk. De negen overige balken wisselen af in dikte: vijf dünnere balken worden afgewisseld met vier zwaardere. Voor zover valt na te gaan, vormden de dunne balken ooit trekbalken. Alleen de achterste trekbalk heeft aan de westzijde nog een geornamenteerde zandstenen console, maar wellicht steunden alle trekbalken daar aan weerszijden op (afb. 29, 31). Van twee gebinten resteren behalve de dekbalk aan de westzijde nog het korbeel en het sleutelstuk, namelijk van de tweede en vierde balk (eerste en tweede gebint) van achteren, de strijkbalk niet meegetkend (afb. 29, 30). Van deze gebinten resteert aan deze kant ook nog een vrij groot deel van de in de muur verzonken muurstijl. De twee resterende korbelen vertonen een aantal karakteristieken die bij de vroege zeventiende eeuw horen, zoals het licht gebogen voorvlak van het korbeel en de kleine opening in de hoek met de muurstijl en het sleutelstuk. Aan de voorzijde hebben de twee sleutelstukken een klassiek profiel. Echte roosjes aan weerszijden ontbreken. De trekbalken en de gebinten op de begane grond zijn allemaal van eiken. De arts Hesselink liet na 1929 een schouw in zeventiende-eeuwse stijl reconstrueren met gebruikmaking van onderdelen uit die tijd, ongetwijfeld van elders afkomstig (afb. 32). Daarbij maakte hij echter een nieuwe raveeling. De oorspronkelijke raveelbalk liet hij in de reconstructie verwerken. In Enkhuizen vertoont deze aan weerszijden van de kreupele balk vrijwel altijd een accoladeboog. Deze raveelbalk ging doormidden en werd dwars in de nieuwe opening geplaatst (afb. 33).

Houtconstructie op de verdieping

Op de verdieping bevond zich dezelfde afwisseling tussen trekbalken als beneden (afb. 35). De tweede, vierde, zesde en achtste balk zijn dikker en vormden de dekbalken van vier gebinten. Hiervan zijn de meeste muurstijlen weggewerkt achter dunne platen, maar hier en daar zijn ze nog zichtbaar aanwezig. Van het eerste en tweede gebint vanaf de voorgevel geteld, zit aan de oostzijde nog het sleutelstuk en het korbeel en rechts nog het sleutelstuk (afb. 36). Het derde heeft alleen rechts een sleutelstuk en de vierde een sleutelstuk zowel links als rechts. Het korbeel heeft ook op de verdieping een licht gebogen voorzijde en het sleutelstuk weer een klassiek profiel. De driehoekige opening van het korbeel is echter veel ruimer dan die van de korbelen beneden.

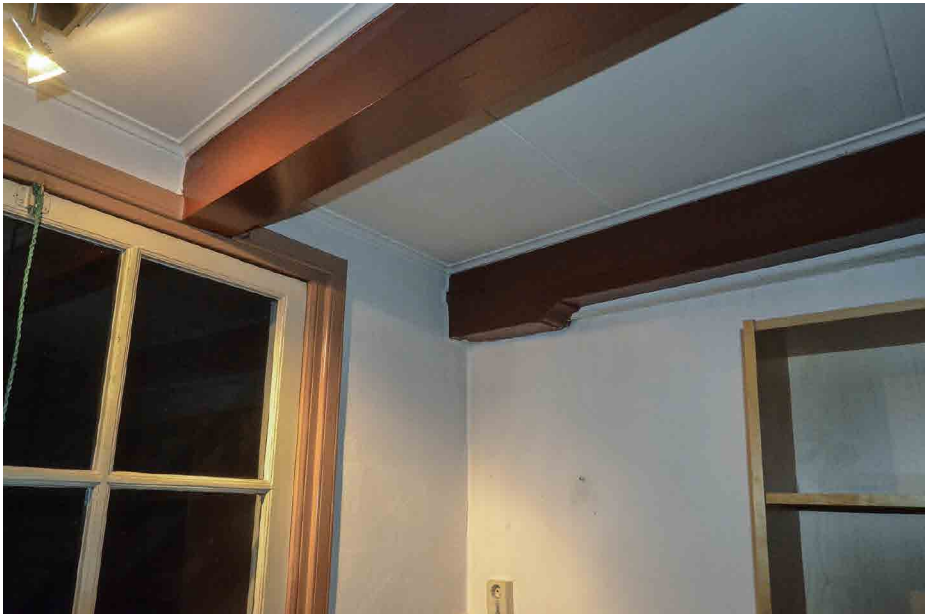
Afb. 42. Rechts de keukenuitbouw. Foto auteur.

Afb. 43. De geveltop van de keukenuitbouw. Foto auteur.

Afb. 44. De ingang van de kelder onder de keuken. Foto auteur.

Afb. 45. De balkenlaag van de keukenuitbouw, gezien naar het noorden (de topgevel). De strijk balk bewaart als enige nog een gesneden sleutelstuk. Foto auteur.

De korbelen van de begane grond en de verdieping, die de constructie voor zijwaarts schranken behouden, blijken bij latere ingrepen grotendeels te zijn verwijderd. Sinds lang helt het pand ook tamelijk ver over in de richting van de Paulus Potterstraat en van het buurpand nummer 160 af. Aan deze vervorming zal het weghalen van de korbelen hebben bijgedragen. Doordat de muurstijlen van de gebinten zowel beneden als op de verdieping, voor zover nog aanwezig, in de muren verzonken zijn, voorkomen ze schranken in de lengterichting.

De kap

Van de zolder zijn aan de voorzijde het strijkjuk en de eerste vier vrijstaande jukken weggewerkt achter de betimmering van de voorkamer. De volgende vijf jukken of delen daarvan zijn wel zichtbaar en het laatste juk en de strijk balk zijn weer weggewerkt achter de interieurafwerking van het kamertje aan de achterzijde. De grenen jukken bestaan uit twee rechte benen, een dekbalk en een korbeel, bevestigd met pen-en-gat-verbindingen met toognagels (afb. 37, 38, 39). De korbelen zijn aan de onderzijde genageld. Over de jukken loopt aan weerszijden een worm, die de sparren ondersteunt. Tussen de worm en de jukbenen zitten windschoren, net als de sporen gemaakt van dunne stammetjes. De sparren vertonen nog de sporen van de geteerde touwtjes, waaraan de panlatten zaten bevestigd.

Het vijfde juk van voren bevat aan de westzijde het gegutste telmerk VI, dat aan de andere kant is weergegeven door gegutste putjes (afb. 37). Kennelijk is het strijkjuk meegeteld als juk nummer 1. Het zesde juk draagt het telmerk met de putjes aan de westzijde en het Romeinse cijfer VII aan de andere kant (afb. 39). Van het zevende juk ontbreken de korbelen en op de plek van het achtste juk is vervangen door een balk. Het daarop volgende juk staat tegen de wand van de ingebouwde achterkamer en bevat aan de oostzijde het telmerk VIII ofwel 9 (afb. 40). Tussen twee jukken zitten steeds drie sparren (afb. 38). Tussen de wormbalken is over de dekbalken van de jukken een houten vloer gelegd, waardoor het huis beschikt over een vliering (afb.41).

Keukenaanbouw

Zij- en achtergevel

De lagere zijgevel van de keukenuitbouw bestaat eveneens uit zeventiende-eeuws metselwerk van orangerode baksteen in kruisverband. Voor de bouw van de hoge schoorsteen in 1753 is een verticale strook van deze gevel opnieuw opgetrokken in gele baksteen (afb. 42). Als geveltop heeft de keukenaanbouw aan de noordzijde een tuitgevel met zeven vlechtingen aan weerszijden (afb. 43). In de keuken bevindt zich een ondiepe kelder met tegels uit de tweede helft van de zeventiende eeuw, bij de keldertrap (afb. 44).

Afb. 46. De in 1933 geheel betimmerde kap van de keukenopbouw, waarin nog jukken met een kreuple stijl zijn te herkennen. Gezien in noordelijke richting. Foto auteur.

Afb. 47. De omstreeks 1901 gebouwde praktijkruimte van dr. Corts. Foto auteur.

Houtskelet

Van de balklaag in de keukenuitbouw heeft alleen de strijk balk nog een sleutelstuk met klassiek profiel (afb. 45). Sporen van muurstijlen zijn niet aanwezig. De drie jukken van de kap zijn geheel omtimmerd en gedeeltelijk weggewerkt (afb. 46). Het lijkt om jukken te gaan met rechte benen en kreupele stijlen, een dekbalk en vermoedelijk van oorsprong ook met korbelen.

Praktijkruimte

De neorenaissance gevel van de praktijkruimte vertoont een trapgevel met toppilaster en met geprofileerde dekplaten en een kleine voluut op de treden (afb. 47). Het venster beneden en op de zolder heeft een ontlastingsboog in de vorm van een cirkelsegment. Ter hoogte van de onderdorpel van de kozijnen, de tussendorpel van het venster beneden en op de hoogte van de segmentboog loopt een horizontale band van kunststeen over de gevel. De dekplaat van de onderste geveltrap links loopt door over de ingangspartij, bestaande uit een deur met een door gemetselde boogjes versierd bovenlicht.

Conclusies

Het huis Westerstraat 158 heeft, net als de meeste huizen in Enkhuizen, een betrekkelijk geringe omvang, maar de gevel is altijd opgevallen als een van de rijkst gedecoreerde in Noord-Holland uit het begin van de zeventiende eeuw. Daarbij trekt het vooral de aandacht met de gekoppelde pilasters, de natuurstenen banden en de weelde aan bouwbeeldhouwwerk.

Tamelijk zeldzaam in Enkhuizen is de oorspronkelijke keukenuitbouw. De meeste huizen in Enkhuizen beschikten er over, maar zelden bleven deze tot op heden bewaard.

Inwendig vertonen de nog resterende onderdelen van het houtskelet alle kenmerken van de vroege zeventiende eeuw. Kenmerkend zijn de gebogen voorvlakken van de korbelen boven en beneden en de kleine openingen beneden. De afwisseling tussen trekbalken en gebinten, die het huis kenmerkt, stond in de huizenbouw aan het begin van de zeventiende eeuw op het punt van verdwijnen. Het betreft een laat voorbeeld van een oudere traditie in de houtskeletbouw. Op de begane grond en de verdieping hebben latere bewoners de korbelen laten weghalen. Vermoedelijk is het huis mede daardoor over de zijstraat gaan hellen. Mocht dit constructieve ingrepen noodzakelijk maken, zou terugplaatsen van gereconstrueerde korbelen overwogen kunnen worden. De toestand oogt tot op heden echter stabiel.

De zolder heeft later een houten beplating gekregen over de sparren, zodat de onderzijde van de pannen niet meer te zien is. De jukken zes en zeven en negen staan nog op hun oorspronkelijke plek en in numerieke volgorde, met het strijkjuk aan de voorzijde als nummer één.

In het begin van de zeventiende eeuw begon het eiken al snel uit de huizenbouw te verdwijnen en plaats te maken voor grenen. In dit huis bestonden de gebinten en de trekbalken nog uit eiken. In de hoge, representatieve begane grond vonden uitsluitend eiken balken toepassing. Op de verdieping en in de zolder zijn alle balken van grenen. Mogelijk gold eiken nog wel als representatiever dan grenen en werd het om die reden nog beneden toegepast.

